

UDK 82.0(049.3)

821.163.42.09(049.3)

Primljeno: 20. 05. 2024.

Stručni rad

Professional paper

Elma Durmišević

OD JEZIČKE POJEDINOSTI DO ULASKA U RADNU SOBU PJESNIKA

(Krešimir Bagić, *Figure i stilovi*, MeandarMedia, Zagreb, 2023.)

O čemu god da piše Krešimir Bagić, već odavno je jasno da je stilistika “istraživačko žarište” (str. 8) svih njegovih preokupacija. Kada pomislimo da je maksimum kreativnosti te osjećaja za detalje pokazao u prethodnim svojim naučnim i esejističkim djelima te pjesničkim zbirkama, on svakom novom knjigom i dalje kopa po nepresušnoj stilističkoj riznici, dokazujući da je *l’homme de lettres* i recipijente svog djela ostavlja bez daha.

Knjiga *Figure i stilovi* (str. 327) sastoji iz dva glavna poglavlja, jedno, uvjetno rečeno, lingvističko (str. 11–143) koje se odnosi na *figure* i drugo, književnoteorijsko (str. 147–285), čija su asocijacija *stilovi*, iako i sam autor naglašava kako je pisanje o figurama uvijek pisanje i o stilovima i obrnuto. Na početku knjige je Proslov (str. 7–8), a na kraju Bibliografska bilješka (str. 287–288), Literatura (str. 289–314), Indeks imena (str. 315–326) te O autoru (str. 327).

I

Pisanje o *figurama* Bagić je zamislio (i uspješno ostvario) kroz pet rasprava koje se odnose na jezičke pojedinosti, a to su: parafraza, kriptogram, anagram, stopljenica i hifen. Kada piše *oparafrazi* (str. 11–35), on, zapravo, propituje da li postoji jezik fikcije, te kako se parafraza uspješno ostvaruje i u fikcionalnom i nefikcionalnom diskursu. Prilikom razlikovanja fikcionalnog od faktografskog teksta, kako tvrdi

Bagić, jezik nije kriterij razlikovanja, već su to diskursni i kulturalni kodovi te percepcija recipijenta, odnosno fikcionalna kompetencija koju stičemo iskustvom (i čitanjem). Međutim, na kraju pisanja o parafrazi, gdje želi i konačno odgovoriti postoji li jezik fikcije, Bagić se, pripovijedajući o dvjema biografskim knjigama o Mozartu i Marbotu, poigrava fikcionalnom kompetencijom recipijenta, negirajući postojanje jezika fikcije, ali i otvarajući novo pitanje, a to je ima li uopće jezika koji nije fikcionalan.

Parafrazu opisuje kao ključnu vježbu u obrazovanju budućih govornika, još u antičkoj Grčkoj i Rimu, da bi se zatim fokusirao na lingvističku, komentatorsku, literarnu i ludičku parafrazu. Lingvističku parafrazu objašnjava odnosom između aktivne i pasivne rečeničke konstrukcije te leksikografskom definicijom riječi, a može se prepoznati i konotacijom koja razbija denotativno ishodište nekog iskaza. Komentatorsku parafrazu prepoznaje u kritici, analizi i interpretaciji teksta, gdje parafrastričara vidi kao vlasnika ključeva izvornog teksta. Literarnu, pak, parafrazu smatra oblikovnim načelom književnosti, a kao primjer navodi tri Ujevićeve inačice pjesme *Oproštaj*, koje su prema Oraić Tolić (1990) citatna mistifikacija Marulića, kao i literarne pastiše kanonske poezije: *Voćka poslije kiše : Ovca : Gle duplu votku*. Literarne pastiše Bagić smatra sličnim ludičkim parafrazama čija je osnovna funkcija da ekspresivnim stilističkim sredstvima reaktueliziraju monotoni jezički kliše, pa tako navodi naziv filma *Diskretni šarm buržoazije* (1972) koji je postao nepresušni izvor parafrastričnih igara u različitim jezicima, ne zaboravljajući spomenuti i poetiku grafita koja se nerijetko temelji na ludičkoj parafrazi.

Komunikacijsku ulogu jezika i glavnu zadaću pisma da prenosi informacije i znanja kroz prostor i vrijeme, Bagić propituje u tekstu o kriptogramu, kriptografiji, kriptotvorcima i kriptolomcima (str. 37–62), citirajući Lundeua kako se jezik istovremeno koristi i za komunikaciju, ali i za prikrivanje. Bagićeva akribičnost ogleđa se u vještom predstavljanju nemalog broja činjenica o šifriranju, i to od 7. st. p. n. e. pa sve do savremenog doba, gdje ističe i uspješne literarne uratke kod Edgara Allana Poea, Julesa Verna, Tolstoja, Eca, Tolkiena a ne zaboravljajući ni slavnog literarnog detektiva Sherlocka Holmesa, kao ni kriptograme *Vjesnikovog kviza* (1982). Svakako, daje i osnovne informacije o međunarodnoj skupini pisaca, slikara, matematičara imena *Oulipo*, koji njeguju kriptogramsku inspiraciju.

Na tekst o kriptografiji Bagić prirodno vezuje tekst o anagramima (str. 63–92), otvarajući ga rečenicom o snazi slova, koja se najbolje prepoznaje u anagramu – stilskoj figuri koju objašnjava kao riječ, izraz ili rečenicu nastalu premještanjem slova neke druge riječi, izraza ili rečenice, a javlja se u pjesništvu, magijskim obredi-

ma, misticizmu, religijskim tekstovima, kriptografiji, nauci, društvenim igrama, enigmatični. Porijeklo anagrama smješta u staru Grčku, a najzanimljivije činjenice iznosi o anagramiranju i kabali gdje se anagram smatra ne samo igrom riječi nego ključem razumijevanja stvarnosti i egzistencije. Piše i o zlatnom dobu anagrama, a to je 17. stoljeće ili doba anagramskog manirizma koje su obilježili Thomas Billon, Pierre le Loyer, Galileo Galilei, Johannes Kepler, Giovanni Battista Agnese, Daniel Ernst Jabłoński i Pavao Ritter Vitezović koji iz latiniziranog imena Bosnia izvodi tri uzvične rečenice: *O bonis! O banis! Si bona!* (str. 74). Kada je riječ o anagramu u književnosti, Bagić izdvaja postupak anagramiranja imena, a o De Saussureovom proučavanju anagrama izdvaja kako je iza ovog lingviste ostalo čak 15.000 stranica rukopisnih bilješki o anagramu, te kako je obogatio terminologiju novim terminološkim nazivima, kao što su paragram i hipogram. Ferdinand de Saussure u anagramu ne vidi samo manipulaciju grafemima nego postupak gdje se ispod pojavnog teksta pojavljuje mikrotekst. Za kraj ovog potpoglavlja, Bagić izdvaja enigmatički anagramski artizam čija je osnovna funkcija igra i zabava, te zanimljive primjere iz književnosti, ali navodi i najuspješnije studentske uratke sa svojih stilistističkih seminara.

O stopljenicama, koje su leksičko lice spektakla, Bagić piše u preposljednjem poglavlju prvog dijela knjige (str. 93–135). Za njih kaže da najbolje oslikavaju društvenu stvarnost i aktuelnost trenutka u kojem živimo. Stopljenice (blende, slivenice) dio su medijskog, reklamnog, razgovornog diskursa, žargona i književnosti, a dio su jezičke stvarnosti još od 16. stoljeća, kada navodi stopljenicu *sorbonagre* (nastalu od riječi *Sorbonne* (pariski univerzitet) i *onagre* (divlji magarac)), pronađenu kod Rabelaisa, što je aluzija na sorbonske teologe. Detaljno se bavi stopljenicom *familijunarno*, koja je čak zainteresirala i Sigmunda Freuda, koji se tim tvorbenim postupkom bavi, dovodeći u vezu tvorbu riječi i tumačenje snova. Matoša izdvaja kao prvog hrvatskog *stopljeničara*, koji je taj tvorbeni postupak obilato koristio u svojim polemičkim radovima. Dalje se Bagić stopljenicama bavi u kontekstu riječi, figure i kulture, na kraju nudeći i *Ogledni rječnik stopljenica* sa 150 primjera, kao potvrdu svega što je iznio u teorijskom dijelu o stopljenicama.

Lingvističko poglavlje zatvara rad o hifenu, raspravljачkom stilemu Petra Guberine (str. 137–143). Hifen je spojnica ili crtica koja spaja dvije riječi u polusloženički odnos. Kod Guberine hifen ujedinjuje pojmove kojima se objašnjavaju priroda i porijeklo jezika te odnos jezika i mišljenja: *pokret-zvuk, zvuk-pokret, simbol-značenje, rad-izraz, sadržaj-oblik* itd. Nerijetko koristi i izraze sa tzv. hifenskom atribucijom: *misaono-jezični izraz, zvukovno-pokretni izraz, lingvističko-stilistički*

kriterij itd. Sve ovo jasno dokazuje da je hifen kod Guberine, zapravo, njegov raspravljački tik, koji ne dopušta da se sastavnice pojma osamostale niti *slijepe*.

Kao što Bagić u čitanju i promišljanju djela Petra Guberine vidi pustolovinu, tako i mi, kao recipijenti Bagićevog djela, neprestano otkrivamo Bagićevo djelo kao lingvističko-stilističku pustolovinu.

II

Pisanje o *stilovima* pretočeno je u pet potpoglavlja koja su posvećena varijantama pjesme *Smrt* A. B. Šimića, lirici Tina Ujevića, polemici Ljudevita Jonkea i Ranka Marinkovića, lirskoj dikciji publicistike Josipa Severa te pjesničkim praksama u autorskim zbirka objavljanim u periodu od 2019. do 2022. godine.

U potpoglavlju “Četiri teksta pjesme ‘Smrt’ A. B. Šimića” (str. 147–170) Bagić se bavi stilističkom interpretacijom pjesme “Smrt”, odnosom rukopisnih inačica te pjesme i sinonimima, leksičkim sintaksičkim i iskaznim varijantama u prostoru literature. Sve ovo nam je potvrda A. B. Šimićevog traganja za najprikladnijim umjetničkim izrazom kojim bi opisao određenu temu ili koncept. Šimićev jezik za Bagića odlična je uvertira za propitivanje aporičnosti i paradoksalnosti pojma sinonimije. Na kraju ovog teksta zaključujemo da istraživačke granice za Bagića ne postoje: on uspijeva doći do Šimićevih autografa kojima ne samo da uspješno završava ovaj naučni rad nego otvara nova i neočekivana pitanja na koja će, ne sumnjamo, odgovoriti u budućim svojim tekstovima.

Tekstom o Tinu Ujeviću (str. 171–214) Bagić potvrđuje Ujevićev vlastiti pjesnički put i individualizam, iako je to pjesnik i Parnasa i simbolizma te simultaneizma, futurizma i dadaizma, kao i vitalizma, bergsonizma i egzistencijalizma. Lirika Tina Ujevića gotovo je enciklopedijska, ali posebno se izdvajaju dvije teme: umjetnost i žena. Bagić se dalje u čitanju Ujevića bavi pojmom samosvijesti i lirskog subjekta, ali i samog Ujevića kao pisca i građanina. Njegov je jezik, tvrdi Bagić, kompleksan, artifičijelan i slojevit – namijenjen višestruko obrazovanom, radoznom i koncentriranom čitatelju, koji zna prepoznati važnost sinonimije, metafore te paradoksa u Ujevićevom jezičkom izrazu i iskazu. Kritika Ujevića vidi kao “kralja boema”, “roba vina”, “apostola mraka”, “gromadu koja leti”, “visokog razgranatog jablana u svemiru” itd. Na kraju rada Bagić nudi Ujevićev lirski rječnik sa stotinu riječi koje potvrđuju slojevitost njegovog izraza, a neke od njih su: *agape*, *bajadera*, *epinicij*, *gonfalon*, *hetera*, *nelumbo*, *tišma*, *žurnjava* itd.

“Polemika je sukob mišljenja o kakvu svjetonazoru, umjetničkom, znanstvenom, političkom ili etičkom pitanju” (str. 216), pa tako Bagić uspješno sučeljava i isprepli-

će polemička ostvarenja Ljudevita Jonkea, jezikoslovca, i Ranka Marinkovića, književnika (str. 215–235). Na osnovu pet polemičkih priloga, dva iz pera Lj. Jonkea i tri Marinkovićeve, bit ćemo oduševljeni visprenom artiljerijom izraza, ludičnošću i dijalogičnošću polemičkog odgovora književnika Marinkovića. Lj. Jonke, kao filolog, ipak, nastupa diplomatski u svojoj polemici, ne želeći uvrijediti pisca, već krivicu prebacuje na korektora zbirke pripovijedaka *Ruke*. Na kraju se Bagić pita o pobjedniku ove jezičke bitke, smatrajući da svaki izbor ima svoje *pro et contra*.

Pretposljednje poglavlje drugog dijela knjige rezervirano je za osvrt na lirsku dikciju publicističkih priloga pjesnika Josipa Severa, i to onih objavljenih u rubrici “Što je vidio Josip Sever” časopisa *Okno* (str. 237–257). Bagić, kao vrsni poznavatelj Severova djela, njegove poetike, izraza i stila, s pravom nas u uvodu ovog teksta prvo upoznaje s pojmovima *publicistike* i *dikcije*. Severove priloge u *Oknu* odlikuje žanrovska kolebljivost: bilješka, crtica, panegirik, kritički portret, kratka priča, putopis, pismo, pjesma u prozi i sl. Bagić lirsku dikciju kod Severa prepoznaje u upotrebi jezika – specifični i autorski tropi, akustička gestualnost, rima i lirski ludičnost – postupci su Severovog pisanja, ali Bagić ne zanemaruje ni publicističke grafostileme koji se ostvaruju u tipografiji, pravopisu i prostornom rasporedu teksta. Ovaj tekst, kao i sve prethodne, recipijent tumači i uživa u njima na dva načina: prvo, diveći se umijeću pjesnika ili pisca koji je predmet Bagićeve naučne opservacije, a drugo: diveći se Bagićevom umijeću prepoznavanja stilskih obilježja poetike analiziranih djela.

Takav je i posljednji rad koji zatvara ispreplitanje *figura* i *stilova*: tekst posvećen pjesništvu – autorskim zbirkama objavljenim od 2019. do 2022. godine (str. 259–285), u kojem se on referira i na svoju knjigu *Republika stiha* (2023), odakle je crpio građu i za ovaj rad. Bagić ističe tri karakteristike tekućeg hrvatskog pjesništva, a to su: angažiranost (npr. pozicija žene u društvu i njena senzibilnost u zbirci *Lovostaj* pjesnikinje Monike Herceg), hipermetaforičnost (npr. zbirka pjesama *Vuk i breza* Ane Brnardić te pjesnička zbirka *Hotel za mrtve* Lane Derkač) i konceptualna narativnost (npr. pjesnik Marko Pogačar i njegova zbirka pjesama *Knjiga praznika*). No, na kraju prikaza on izdvaja i manirizam, ludizam i evokativnost kao elemente savremenog pjesništva.

Knjiga *Figure i stilovi* Krešimira Bagića naučno je djelo koje će svako ko se bavi lingvistikom, stilistikom i naukom o književnosti čitati sa intelektualnim zanimanjem kao nezaobilazno štivo. No, originalan način na koji Bagić pristupa jezičkim, književnim i kulturnim fenomenima čini ovo djelo pristupačnim i otvorenim za čitanje svima zainteresiranima za jezik i svijet koji nas okružuju.

Adresa autorice
Author's address

Elma Durmišević
Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
elma.durmisevic@ff.unsa.ba

UDK 316.772.4(049.3)